

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 121 2000

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-18-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2001

som han vävt samman med Eliot. Under denna tid, vid slutet av 1930-talet, tycks ju inte Ekelöf ha haft någon aversion mot Eliots kristna tro! Den kommer senare.

Till sist några sammanfattande ord. Anders Mortensens doktorsavhandling är den sjätte om Ekelöf, något som värtaligt vittnar om denne diktares status i vår litteratur och vetenskap. Men detta är kanske inte enbart positivt. Ibland finns det hos Mortensen – och även andra Ekelöfforskare – en böjelse för hårklyverier och hyperkritiska anmärkningar, som vittnar om att det börjar bli trångt i portgången. Låt oss befria Ekelöf från dessa trista akademiska exerciser! Och det kan vi bara göra om vi låter själva dikten tala direkt till oss. Det är trots allt den som måste vara vägledande.

Det finns emellertid – som jag försökt visa – också strikt teoretiska skäl till den obalans som råder mellan avhandlingens strövtåg i manuskript, utkast och tidiga versioner och dess vilja att uppmärksamma den färdiga dikten. Metodiskt innebär avhandlingen vad gäller läsart och synen på influens och intertextualitet snarast en tillbakagång än en utveckling. Intertexterna förläggs utanför läsningen av dikten, och Mortensen jagar ofta efter lån och möjliga influenser långt utanför det som är estetiskt fruktbart. Bilden av Ekelöfs poesi har därför inte nämnvärt förändrats av denna avhandling.

Avhandlingens främsta merit ligger istället i att den så inträngande beskriver, dels dikternas tillblivelseprocess, dels Ekelöfs syn på traditionen som en självlegitimerande verksamhet som ofta står i konflikt med den egna diktningen. Det är intressant att följa Ekelöfs förändrade bild av sina starka föregångare. Samma mönster framträder vad gäller trion Almqvist, Rimbaud och Eliot. Först stor uppskattning, sedan förkastande och till sist bortträngning. Ekelöf irriterades starkt över litteraturhistorikers antaganden om påverkan och Mortensen driver energiskt tesen att den komparativa forskningen haft en ”negativ influens på Ekelöfs författarskap” (s. 45). Om ordet ”författarskap” här inkluderar även den poetiska alstringen är en fråga, som inte får ett tydligt svar. Jag är inte säker på att den romantiska idén om originalitet är lika avgörande för Ekelöfs diktning som för hans författarroll. Ett problem är att hävda originaliteten som värde, ett annat att vara originell som diktare.

Till slut vill jag understryka att Mortensens avhandling, trots alla tillkortakommanden, är ett oundgängligt bidrag till Ekelöfforskningen på grund av en närmast oslagbar kännedom om själva primärmaterialen. Han kan rekonstruera de analyserade dikternas tillkomstsituation på ett utomordentligt initierat sätt. Han vet bättre än någon annan vad Ekelöf kan tänkas ha läst vid ett visst ögonblick. Ett villkor för denna rekonstruktion är den stora förtrogenheten med den numera mycket omfattande Ekelöflitteraturen. Mortensen visar därutöver ett osentimentalt sätt att tackla svårlösta problem som är

uppfriskande och tvingar oss att gå vidare. Jag hoppas att mina invändningar skall uppfattas som ett tecken på intellektuell stimulans. Jag har lärt mycket av denna bok.

Anders Olsson

Bengt E. Anderson, *Att rannsaka en barndom. Harry Martinsons Nässlorna blomma: Tillkomst och tematik* (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 38). Göteborg 2000.

Harry Martinsons författarskap hör till de av forskningen mer uppmärksammade i den betydande generation av författare som framträder i Sverige under 1930-talet. Det är dock i första hand Martinsons lyrik som intresserat forskarna. Ingen av prosaböckerna har tidigare ägnats en monografisk studie, trots den roll flera av dem har spelat i den svenska prosans utveckling.

I sin avhandling om *Nässlorna blomma*, menar Bengt E. Anderson att prosaverken tidvis har hamnat i ett ”litteraturhistoriskt bakvatten”. Viktiga bidrag till förståelsen av Martinsons barndomsberättelser har ändå, enligt Anderson, lämnats av Knut Ahnlund, Sonja Erfurth, Peter Hallberg, Ingvar Holm och Staffan Söderblom.

Avhandlingen har som syfte att ”försöka tränga igenom berättelsens mimetiska skal för att därunder nå textens tematiska ådror.” Hypotesen är att de tematiska ådrorna ’flödar’ av ”innebörder” som är väsentliga för en förståelse av romanens skildring av ”*barnet i tillblivelse*”, och som dessutom fyller uppgiften som ”memento” för ”ett idealt, mänskligt förhållningssätt av mer universell karaktär”.

Längre fram, efter forskningsöversikten, förs resonemanget om avhandlingens syfte vidare. Här framstår syftet måhända klarare. Avhandlingens syfte sägs nu vara att ”söka andra, djupare och tidlösare tematiska skikt i boken” med startpunkt i skildringen av Martin Tomasson. Här formuleras ännu en gång avhandlingens hypotes: ”att texten, oberoende av fabelns ytiskt, diskuterar generellt viktiga frågor om människans roll som individ i samhället, hennes ansvar och skyldigheter både mot sig själv och nästan.”

Romanen betraktas i avhandlingen som en utvecklingsroman med självbiografiskt stoff, dvs. en roman där nödvändigheten av personlig utveckling utgör en av de grundläggande tankegångarna. Berättartekniskt har *Nässlorna blomma* ”en dubbel synvinkel”. Huvuddelen av händelseförloppet har den unge Martin som ”medium”, men där finns även ”en analyserande, kritiserande, tillrätaläggande och bitvis dömande andra rösts perspektiv från en erfarenhetsposition senare i livet”.

Romanens berättelse är episodisk och strikt kronologisk utom i ett fall – det minnesfragment som infogats i samband med huvudpersonens besök hos metodisterna.

Samtidigt följer händelserna ”endast delvis” en ”autentisk, historisk kronologi”. Kronologin är dock inte fri från inkonsekvenser och bitvis råder en oklar kontinuitet i både händelseförlopp och vad gäller tidsfaktorn.

Avhandlingens sex kapitel fördelas mellan ett inledande kapitel som för oss fram till själva romanen, fyra därpå följande kapitel som analyserar och tolkar berättelsen samt ett avslutande kapitel där estetiska frågor och idéinslag diskuteras.

Avhandlingen genomför en ”rejäl genomgång”, som författaren uttrycker det, av den tidigare forskningen för att ge ”en dokumentärt förankrad bild av forskningens inriktning och slutsatser.” Därför ägnas mer än 20 sidor åt referat av och citat ur forskningen. Genomgången skulle dock ha vunnit betydligt på en skarpare fokusering och ett större mått av ställningstagande i förhållande till de behandlade forskarna. Forskningsöversikten lider, kort sagt, av en viss brist på koncentration och bidrar därmed inte till att fokusera läsarens uppmärksamhet på de frågor som sedan står i centrum för avhandlingen.

Den tenderar därför att skymma Andersons egen uppläggning och behandling av ämnet. Dessutom tar inte avhandlingen alltid på ett systematiskt sätt ställning till olika påståenden och slutsatser i tidigare forskning.

Trots att den tidigare forskningen är ”relativt begränsad”, har den samtidigt presenterat en mängd material och utrett delfrågor. Det äldsta försöket att både presentera författarens biografi och produktion är Lars Ulvenstams skrift *Harry Martinson. Ett utkast* (1950).

Hos Ulvenstam betonar Anderson iakttagelsen att Martinson före *Nässlorna blomma* väver ihop de två motiven hav och natur med minnen från barndomen. I det sammanhanget framträder några drag i författarskapet – intensiv modersfixering, naturen som en sexuellt präglad kraft samt en kosmisk/universell dimension. Samtidigt som Ulvenstam konsekvent använder beteckningen självbiografi för *Nässlorna blomma* och följboken *Vägen ut*, tar han avstånd från den och fastslår att det främst är ur psykologisk synvinkel som de två böckerna är ”sanna”.

Ur Alf Kjelléns studie *Diktaren och havet* (1957), hämtar Anderson en koppling – som i något fall även ger upphov till en sammansmältning – mellan Martinsons moderssymbolik och alstringskraft i allmänhet och arketypen den stora modern.

Ingvar Holms bok *Harry Martinson. Myter, målningar, motiv* (1974) utgår från parallellerna i författarens litterära texter och hans bildkonst. Här lyfter Anderson särskilt fram Martinsons kamp mot invanda uttrycksätt, mot klichéer. I samband med lyriken före *Nässlorna blomma* är också Kjell Espmarks studie *Harry Martinson erövrar sitt språk* (1970) av intresse, och här är det diktarens metod som intresserar.

Sonja Erfurths fyra böcker om Harry Martinson (*Harry Martinsons barndomsvärld*, 1980, *Harry Martinson och vägen ut*, 1981, *Harry Martinson och Moa 1920–1931*, 1987, *Harry Martinsons 30-tal*, 1989) är främst av biografiskt intresse. Anderson citerar Erfurths korta tematiska sammanfattning av *Nässlorna blomma* och får även med den märkliga meningen: ”Någon positiv påverkan från Moa Martinson kan heller inte tänkas.”

Det vore givetvis på sin plats med en markering gentemot den typen av påståenden, något Anderson gör i ett annat sammanhang (not 58, 316). Forskningen om Martinsons tidiga författarskap har ibland fastnat i ett fruktlöst resonemang om Moas eventuella inflytande, där partitagande för eller emot Moa varit en stark drivkraft. Numera – efter Ebba Witt-Brattströms avhandling *Moa. Skrift och drift i trettioalet* (1988) – torde det vara svårt att formulera sig på ett sätt som automatiskt och i alla sammanhang placerar Harry framför Moa.

Därefter behandlas Staffan Söderbloms bok *Harry Martinson* (1994), en ordningsföljd som inte är helt lätt att förstå eftersom Söderblom följs av Hallbergs 20 år tidigare (1975) publicerade studie av bildspråket i *Nässlorna blomma*. Här betonar Anderson förutom bildspråkets modernism även anknytningen till tidsdebatten samt den distinkta sagoton som framträder i Hallbergs tolkning.

En betydelsefull slutsats av forskningsöversikten är att barndomsminnen spelar en stor roll i Martinsons tidiga lyrik, vilket motiverar den vikt som avhandlingen lägger vid att gå igenom dessa ”förebådande” texter.

Det första kapitlet behandlar bakgrunden till *Nässlorna blomma*, hur romanen växer fram samt utgivning och mottagande. Huvudtråden i bakgrundsteckningen är att romanen utgör Martinsons ”nödvändiga” bok i den bemärkelsen att *Nässlorna blomma* utgör kulmen av ett rannsaksarbete som författaren inledde redan innan dess tillkomst. Därav följer även avhandlingens titel.

Anderson spårar de minnesfragment från barndomen som förekommer i den tidiga lyriken och i sjöböckerna (*Resor utan mål*, 1932, *Kap Farväll*, 1933) och behandlingen av de ”förebådande” texter där Martinson berör eller gestaltar upplevelser och företeelser som har med den egna barndomen att göra är i stort övertygande och kan förlita sig på delar av den tidigare forskningen.

I brev och samtal förde Martinson åtminstone under de fem åren före utgivningen av *Nässlorna blomma* en bok/flera böcker på tal som på sannolika skäl kan sägas ha utgjort tidigare försök att komma till rätta med samma motivkrets.

Förbindelsen bakåt till den tidigare lyriken markeras exempelvis av att mottot till *Nässlorna blomma* är hämtat ur diktsamlingen *Natur* (1931, dikten ”Lyssnare”). Anderson hävdar med rätta att Martinson före böckerna om barndomen som regel behandlar temat mor och son

på ett hopplöst uppgivet och förtvivlat sätt. Barnets självömkan och upptagenhet av sig självt bryts först i *Nässlorna blomma*, där vägen ut blir ett av de viktigaste "budskapen".

I avsnittet om "det defintiva projektet" argumenterar Anderson, med stöd i tidigare forskning, för att den text som blev *Nässlorna blomma* ändrade karaktär under de fem år som Martinson, enligt egna uppgifter, arbetade med materialet. I exempelvis brev till Eyvind Johnson talas det under arbetet med *Nässlorna blomma* om fyra tidigare inledda romaner.

Slutsatsen blir att det tidiga författarskapets röda tråd är en självrannsakning som inleds med lyriken, som fortsätter i *Resor utan mål* och *Kap Farväl!* och ströprosa för att nå sin höjdpunkt poetiskt och filosofiskt i *Nässlorna blomma*.

När avsnitt ur boken publicerades i *BLM* 1935 (nr 5) presenterades materialet som hemmahörande i "[e]n roman under arbete". Martinson ville dock själv inte ha genrebeteckningen roman utan insisterade på den beteckning som finns med i den färdiga boken, nämligen berättelse. En strid måste ha utkämpats under arbetets gång mellan strävan att skriva fiktion och strävan att göra bruk av barndomsupplevelser i en realistisk, självbiografisk bok. Den slutliga boken är varken det ena eller det andra utan en konstnärlig bearbetning av barndomsminnen.

Det bevarade manuskriptet återspeglar dock ingen förändring av bokens uppläggning och Anderson drar slutsatsen att de strykningar som vidtogs hade "stilrelaterade, litterära orsaker". I samband med diskussionen av två blad som uppenbarligen utgjorde bokens slut när manus skickades till förlaget, var Martin Tomasson efter fröken Tyras död räddas från att drunkna, övertolkar Anderson, enligt min uppfattning, den förändring som därmed genomförts. (Se s. 58f.) Förvisso finns det "en mer öppen avrundning" i det nya slutet, men att den tidigare versionen – där Martin räddas från att drunkna – skulle vara mindre öppen för "en väg ut", förefaller vara en alltför stark formulering.

En möjlig – och kan det tilläggas – rimlig slutsats av det vi vet om arbetet med *Nässlorna blomma*, är att berättelsens innebörd försköts. Inledningsvis bör den ha varit mer koncentrerad till ett individuellt barns upplevelser och öde, för att i ett senare stadium ha övergått till att bli ett verk med mer allmängiltig prägel.

Avsnittet om författaren och hans förläggare upptas till stor del av redogörelsen för Martinsons 'försvinnande' och den följande korrespondensen mellan Moa Martinson och förlaget. En av de omtvistade punkterna i denna historia är frågan om huruvida manuskriptet blev nedgrävt eller inte; en fråga som avhandlingsförfattaren besvarar nekande. Det existerande manuskriptet företer inga tecken på att ha varit nedgrävt.

I ett relativt omfattande avsnitt (15 sidor) diskuteras mottagandet i pressen. Ambitionen är här att närmare studera gemensamma inslag i recensionerna, men även påtagliga avvikelser. Materialet struktureras efter några av huvudpunkterna i avhandlingens analys: Martin och den sociala verkligheten, Martins överlevnadsstrategier samt språket i boken.

I sin slutkommentar om receptionen framhåller Anderson att ingen av recensenterna för någon "djupare diskussion" om Martins förhållande till kvinnorna. Inte heller noteras den bristens ångest som plågar Martin, och därmed blir den existentiella dimensionen i berättelsen i hög grad oupptäckt. Martinsons ansträngningar att förnya språket och komma bort från dess klichéer möts inte heller av någon större förståelse, vilket delvis förklaras av det allmänna motståndet vid den tiden mot 30-talsmodernismens försök till förnyelse och brytning med det gamla.

Det andra kapitlet ägnas Martins sociala verklighet där en viktig roll spelas av kvinnor och den växande Martins längtan efter ömhet. Framställningen förlorar sig här emellanåt i vad som kanske kan ses som detaljer utan större betydelse för avhandlingens syfte; den drygas dessutom ut med ymniga citat. Generellt sett citeras det alltför mycket i avhandlingen och en del citat återkommer dessutom.

Det tredje kapitlet, med rubriken "Hur livet där sig tedde", har som syfte att analysera den verbala kommunikationen i *Nässlorna blomma*. Hypotesen är att det är Martins synvinkel som dominerar, att hans intresse för omvärlden är starkt och att förekomsten av dialog, med Staffan Björcks term, måste betraktas som organisk. Även om Martin inte för regelrätta samtal med andra, "växlar" han ord med olika personer. I ordväxlingarna menar sig Anderson hitta "en av nycklarna till förståelsen av texten". Bland det som särskilt studeras i olika episoder i berättelsen kan nämnas förekomsten av signaturfraser, individualiserad dialog och talspråk.

Undersökningens resultat visar att Staffan Björcks generalisering i *Romanens formvärld* (7. uppl. 1983), att 30-talsautodidakternas dialog är "avintellektualiserad" och "inskränkt till omfånget", endast till en del stämmer in på *Nässlorna blomma*. Samtal och meningsutbyten är med några undantag avintellektualiserade; undantagen utgörs av partier där relationer som präglas av jämlikhet skildras, vilket möjliggör samtal.

Är *Nässlorna blomma* en kritik av klassamhället?, frågar sig Anderson och svarar med att konstatera att texten i stort sett är stum på den punkten. I denna berättelse som så ofta getts en social innebörd, och som ännu oftare kopplats till författarens biografi med dess inslag av utsatthet och social nöd, finns det inget uttalat "klassbudskap".

Beträffande litterära influenser och förebilder fram-

håller avhandlingen det faktum att Martinson tidigt läste *Oliver Twist* och att han själv pekade ut Johannes V. Jensen och Charles-Louis Philippe som förebilder. I diskussionen av de av Philippe, av allt att döma, inspirerade skildringarna av måltider förs Pierre Bourdieus begrepp habitus och symboliskt kapital in.

Martinsons skildringar av måltider analyseras därefter med hjälp av Bourdieus begrepp och de visar sig innehålla betydelsefulla meddelanden om respektive hems smak och sociala ambitioner. På Vilnäs aväts ett folkligt skrovsmål, på Tollene den perfekta nysilvermiddagen och på Norda är det fina manér och tunt matos.

Analysen av måltiderna leder vidare till frågan om var och hur Martins egna preferenser i de här sammanhangen har formats. Föräldrarna Olav och Bettys status bestäms som undre medelklass med orealistiska uppkomlingsambitioner. De är dessutom obildade – saknar med romanens ord både piano och bildning.

I ett avsnitt om abjektionen kombineras Kristevas begrepp med Winnicotts teori om barnet i tillblivelse. Här behandlas företeelser som bristen på ersättning för Martins riktiga mor och det stillastående sinnet. Slutsatsen för romanens del är att det inte finns en enda av de betydelsefulla gestalterna som inte i ett eller annat avseende motsvarar beskrivningen av den abjekta människan.

I det här sammanhanget dras en parallell till John Bunyans *Pilgrim's Progress* med dess renodling av abjekta egenskaper. Med ord som erinrar om Bunyans verk sammanfattas Martins sockengång, hans vandring mellan fosterföräldrarna, som "en prövningens resa" genom miljöer där han möter mänskliga beteenden som tillsammans utgör en negation av det som i *Nässlorna blomma* kallas "livsvärden".

Avsnittet om "Vägens och mötets kronotop" mynnar ut i att *Nässlorna blomma* skildrar "en ständig kamp" mellan å ena sidan krafter som vill stänga in och marginalisera Martin, och å den andra huvudpersonen själv som utan att förtrötts, precis som sagans hjälte, för en kontinuerlig kamp mot den omgivande världens ständiga försök att "stympa förutsättningarna för hans tillblivelse".

Utifrån kronotopen som den formulerats av Bachtin, den oupplösliga enheten mellan tid och rum, uppmärksammas grindar som stänger in, men som också kan öppnas. Martins historia är historien om en gradvis nedstigning mot ett avgörande. Han genomlever en trappstegsvis försämring. Fattighuset (Hemmet) blir ett vägskafl, vilket markeras av den fotsida vita dräkt han förses med efter det inledande badet på Hemmet. Anderson betecknar detta som en initiationsrit.

Kommen så här långt i tolkningen av romanen för Anderson åter i parallell med Bunyans verk. Utifrån de ställen där Bunyan anförs (s. 213, 227) kan man ställa frågan om varför avhandlingens författare inte gjort mer

av detta spår, som ju dessutom finns antytt i romanen. (Se *Nässlorna blomma*, s. 232 där det omtalas att Martin läser om jätten Förtrivlan, en av de allegoriska gestalterna hos Bunyan. Även i en rad noter nämns Bunyan och hans mest kända verk.)

Anderson menar att den stora skillnaden mellan *Pilgrim's Progress* och *Nässlorna blomma* är att Bunyans huvudperson, Christian, har ett bestämt mål. Skillnaden är givetvis slående, men trots detta borde parallellen med Bunyan ha kunnat spela en större roll i analysen. Den skulle ha kunnat kasta mer ljus över den konstnärliga bearbetning av barndoms material som Martinson genomför i boken och därmed bidragit till genrediskussionen.

Fjärde kapitlet behandlar det av Martinson myntade centrala begreppet i *Nässlorna blomma*: bristens ångest. Harry Martinson formulerar begreppet första gången i tryckt form i en programartikel från 1931 (*Fronten* nr 12). Bristens ångest är den sjukdom människorna lider av i *Nässlorna blomma*, en sjukdom som är resultatet av "extrem materiell eller andlig fattigdom". Romanen är, enligt avhandlingen, "inget mindre än en handbok i överlevnadsstrategier för en människa som vägrar acceptera att utveckla ett kroniskt stadium av bristens ångest."

Tolkningen av boken mynnar ut i att *Nässlorna blomma* gestaltar en "underliggande rörelse" som går utåt och bortåt från barndomens miljöer. Den finns uttryckt i geografiska termer och den finns formulerad som en väg ut och bort från "förstockning, brist på insikt, frånvaron av omtanke, självgodhet, ointresse och ovilja att utvecklas." Martin faller stundtals bakåt i sin strävan efter frigörelse och det är där som den vuxna berättarrösten kommer in för att tillrättavisa honom.

Det handlar, kort sagt, om en dubbel frigörelse, en yttre och en inre. På det inre planet strävar Martin efter "en fördjupning och en förädling, ett växande som individ". Det rör sig om en process som går utåt och bortåt från bristens ångest och på samma gång en väg inåt mot större självförståelse.

Det femte kapitlet behandlar Martins strategier för överlevnad och ägnas åt de "produktiva överlevnadsstrategier" som han utvecklar dels mot andra människor, dels mot "egenheter" hos sig själv. Självskhet och medlidande med sig själv betraktas i romanen som karaktärsfel, som uttryck för en "jagcentrerad hållning", vilken Martin måste övervinna. Den ovanliga lösningen av problemet med berättarperspektiv i boken resulterar i en "duell" mellan två gestalter som båda har hemortsrätt i huvudpersonen.

I det avslutande, sjätte kapitlet vidgas perspektivet till frågor kring estetik och idéinslag i *Nässlorna blomma*. Bland annat berörs ett par aktuella inspirationskällor under 1930-talets början med en viss fokusering på tidskriften *Spektrum* och Erik Mestertons roll som förmedlare av en internationell modernism. I tidskriftens speci-

alnummer om Harry Martinson publiceras dikten ”Natt i staden” vilken, med Espmarks formulering i *Harry Martinson erövrar sitt språk*, är det första betydande verket i svensk litteratur som är inspirerat av T.S. Eliot.

Med en delvis svag underbyggnad upprättar Anderson en relation mellan Martinson under tidigt 30-tal och den av Eliot, och i Sverige av Mesterton, företrädna modernismen. Det heter bland annat att Martinson, med tanke på hans närhet till det program som *Spektrum* stod för, ”måste” ha känt ”en stark dragning” till de idéer som Mesterton lanserade i tidskriften. Några bevis därför finns dock inte redovisade.

Anderson vill se en likhet i metodologi mellan *Nässlorna blomma* och Eliots ”The Waste Land”. Båda verken använder i hög grad myter och använder sig flitigt av citat och allusioner. Det hela är dock inte övertygande. Martinsons modernism är knappast omtvistad, men en närmare anknytning till just den eliotska varianten kräver å ena sidan en mer omfattande genomgång och analys, och kan å andra sidan till stor del visa sig vara fruktlös.

I det avslutande kapitlets sista del gör avhandlingsförfattaren en jämförelse mellan Martin Tomasson och Mikael Bister i Ivar Lo-Johanssons *Godnatt, jord* (1933). De söker båda en personlig utveckling av unikt och individuellt slag. De två romanerna har ett likartat budskap: ”det går att med personlig insats bryta ett ont mönster.” Här kunde även andra romaner med självbiografiskt stoff ha förts in i diskussionen för att ge en bild av det litterära sammanhang som *Nässlorna blomma* uppträder i.

Avhandlingsförfattaren visar stor finkänslighet i känsliga och besvärliga frågor, exempelvis när det gäller det ’minerade’ området för relationen mellan Harry och Moa Martinson, vilket även gäller den ”sårande ton” som förekommer hos både Harry och Moa Martinson i form av anspelningar på familjen Bonniers judiska börd (not 92, s. 348).

Måhända visar Anderson alltför stor finkänslighet när det gäller förhållandet mellan Harry och Moa. Det är förvånande att han inte alls nämner eller kommenterar den ”kortnovell” med titeln ”Fregatten Vanadis – En pojkhistoria av Moa” som Witt-Brattström diskuterar i sin avhandling (s. 73f.). Texten publicerades redan i *Tidevarvet* nr 2 1929 och ”prövar”, enligt Witt-Brattström, ”ett stoff, förmedlat av Harry, som några år senare ska få sin slutgiltiga utformning i hans *Nässlorna blomma*.” Den slutsatsen bör undersökas och prövas.

Avslutningsvis ska några inkonsekvenser påpekas vad gäller att hålla isär bokens huvudperson och författarens biografi samt vad gäller genrebestämningen. Martin ”beaktas i detta arbete som en autonom storhet, skild till art och personligt innehåll från upphovsmannen och dennes biografi” (s. 29), skriver Anderson inledningsvis. Om nu författarens biografi befinner sig utanför texten,

varför då exempelvis anföra Harry Martinsons skräck för mustascher i analysen (s. 109).

Det förefaller som om Martinsons egna uttalanden om *Nässlorna blomma* inte stämmer överens med varandra. I brev till förlaget 25/9 1935 skriver författaren att det ”i möjligaste mån [är] en sanningsenlig bok. Kanske är det dokument snarare än roman.” Han framhåller även ”arbetets starkt självbiografiska karaktär”. Åtta år senare, 1943, skriver Martinson i en artikel: ”Denna bok är alltså inte på något sätt kalkerad på verkligheten.” (”Själveklamation”, *Aftontidningen* 14/6 1943)

Anderson diskuterar dock inte denna uppseendeväckande diskrepans i författarens egen beskrivning av sitt verk. Kan de delvis motstridiga uttalandena bero på skilda adressater, eller kanske det litterära klimatet 1935 talade för en mer självbiografiskt orienterad presentation av verket? Här saknas ett resonemang om mottagarnas betydelse för författarens formuleringar. Samma reflektion kan göras inför exempelvis brevet till Kurt Elmén 1930, där Harry Martinson talar om att han skriver ”epik, bred, frustande revolutionär epik” (s. 54). Formuleringen känns inte riktigt relevant för Martinsons prosa.

Sammanfattningsvis utgör Bengt E. Andersons avhandling ett sympatiskt och uppslagsrikt arbete. Den lider av en viss brist på systematik och skulle ha mått bra av en större koncentration på själva romanen och dess tolkning. Det sista kapitlet känns i stort sett överflödigt och avhandlingens starka sida – tolkningen av romanen – borde ha fått vara allenarådande. I det sammanhanget saknas även en utvecklad diskussion av genrefrågan – som ju inte är utan betydelse för tolkningen.

Trots dessa kritiska synpunkter, ska de inte uppfattas annat än som just synpunkter på en i övrigt intressant och välskriven avhandling som vittnar om vetenskaplig kompetens, gott omdöme och stor flit.

Per-Olof Mattsson

Anders Johansson, *Poesins negativitet. En studie i Karl Vennbergs kritik och lyrik* (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History of Literature, 43). Stockholm 2000.

Anders Johanssons avhandling tar sig an både poeten och kritikern Karl Vennberg, vilket framstår som en fullt rimlig utgångspunkt. Vennbergs författarskap utgör tvivelsutan en helhet och det finns ingen anledning att med vattentäta skott skilja poeten från kritikern. Man kan säga att Vennberg tillhör en skara av diktarkritiker, dvs. diktare verksamma även som litteraturkritiker och vars båda verksamheter ömsesidigt betingar och belyser varandra. Den i avhandlingen ofta återropade T. S. Eliot är en annan representativ företrädare för diktarkritikern, ”the poet critic”, som typ. Anders Johanssons argumen-